

RECENZII ȘI NOTIȚE BIBLIOGRAFICE

BOOK REVIEWS

Dr. Irineu Popa, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, *Biserica în actualitate sau actualitatea Bisericii*, Ed. Academiei Române, București, 2018, 552 p., ISBN 978-973-27-2913-7

Înaltpreasfințitul Părinte Irineu Popa este, din anul 2008, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei. A urmat cursurile Institutului Teologic din București (1981-1985), obținând licențierea cu teza *Cunoașterea lui Dumnezeu și ideea de epectază la Sfântul Grigorie de Nyssa*. Apoi, până în 1990, a urmat cursurile școlii doctorale din București și ale Institutului Teologic Ortodox „Saint Serge” din Paris, unde obține, cu calificativul *magna cum laude*, titlul de doctor în teologie ca urmare a susținerii tezei *La Personne et la communion des personnes dans la theologie de Saint Basile le Grand*. În paralel, a studiat limba și literatura franceză la Facultatea de Litere a Universității din Grenoble (1986-1987), limba engleză la Londra (1989-1990), precum și arheologia biblică la Institutul de Arheologie Biblică din Tantur – Ierusalim (1990-1991). Dovedind că între credință și domeniile cunoașterii laice există convergență, devine în anul 2005 doctor și în Drept Civil cu teza *Raportul dintre percepțiile morale creștine și norme juridice*¹.

Primii ani ai activității academice îi petrece la catedra Institutului „Saint Serge” ca profesor de Istoria Bisericii Universale (1990-1991), apoi predă cursuri de Istoria Culturii și Civilizației Bizantine la Facultatea de Teologie din Craiova (1994-1997). La sfârșitul acestei perioade devine profesor titular al catedrei de Teologie Dogmatică din cadrul aceleiași instituții. Urmează experiența mediului universitar teologic din Sibiu, ca profesor de Teologie Morală (1999-2000), pentru ca în 2008 să fie ales decan al Facultății de Teologie din Craiova. Un an mai târziu (2009) primește abilitarea pentru îndrumarea tezelor de doctorat care abordează subiecte de Teologie Dogmatică și Spiritualitate. Anul 2010 este o încununare a întregii sale activități academice prin înscrierea în galeria selectă a membrilor de onoare ai Academiei Române².

Contribuția sa teologică cuprinde un spectru larg concretizat în peste 25 de cărți și traduceri publicate, peste 25 de studii în volume colective, peste 75 de studii și articole publicate în reviste românești și străine. Aspecte teologice esențiale sunt: valorificarea și

---

¹ Informații preluate de pe site-ul Mitropoliei Olteniei (http://www.mitropoliaolteniei.ro/?page_id=50, data accesării 8.6.2019).

² Informații preluate de pe site-ul Mitropoliei Olteniei (http://www.mitropoliaolteniei.ro/?page_id=50, data accesării 8.6.2019).

Recenzii

aprofundarea teologiei Logosului, Logosul înomenit și omul îndumnezeit – implicații hristologic-antropologice ale soteriologiei, Îndumnezeirea omului și transfigurarea creației – o perspectivă gnoseologică, eclesial-sacramentală și eshatologic-soteriologică, iar în privința Apologeticii el prezintă dreptul natural și drumul spre autonomie³. Cea mai recentă contribuție este volumul *Biserica în actualitate sau actualitatea Bisericii*. Publicat de Editura Academiei Române, cuprinde un complex variat de idei teologice, care formează o simfonie fină, cu o partitură dificilă pe tema eclesiologiei contemporane.

Dumnezeu, omul și restul creației sunt cele trei puncte care determină realitatea Bisericii, o realitate atemporală, metatemporală și temporală. Dacă „Iisus Hristos, ieri și azi și în veci, este același” (Evr. 13, 8), aceeași este și Biserica ieri, azi și în veci. În actualitatea fiecărui moment al istoriei omenirii, Biserica a fost, este și va continua să fie singurul mediu de mântuire și de comuniune deplină al lui Dumnezeu cu oamenii. „Așa cum sufletul este legat de trup, tot așa și Biserica este legată de poporul credincios”, spune una din rugăciunile Utreniei Sfântului Ierarh Andrei Șaguna⁴. Altfel spus, organic relaționată cu oamenii care formează poporul cu toate problemele lui. Prin urmare, la fel devine și alăturarea termenilor Biserică și actualitate.

Înaltpreasfințitul Irineu Popa surprinde în volumul intitulat „Biserica în actualitate sau actualitatea Bisericii” tocmai faptul că, pe de o parte, Biserica este întotdeauna actuală prin conținutul experienței și învățaturii sale, oferind instrumentele asigurării veșnicei existențe fericite și a dezlegării oricărei probleme specifice existenței pre-eschatologice. Pe de altă parte, Biserica este întotdeauna în actualitate nu în înțelesul superficial, de a fi subiect al dezbaterii sociale sau al instrumentelor de comunicare în masă, ci în cel profund, al componenței sale: Biserica este trupul tainic al Domnului compus din fiecare persoană botezată, devenind contemporană cu realitatea în care trăiesc oamenii săi. Așadar, „trebuie să răspundă competent problemelor contemporane”, iar dacă nu „va avea răspunsuri pregătite la orice provocare comunitară, trebuie să aibă permanent întrebări și să provoace realitatea socială” (p. 27). Mai mult, este „obligată să realizeze legătura firească dintre credincioșii înfrății prin harul Sfântului Duh în Trupul tainic al Domnului și societatea în care aceștia trăiesc” (p.27). „Evident, pentru aceasta, predicarea Evangheliei și apărarea dreptei credințe trebuie să se deosebească întrucâtva de cele din trecut” (p. 31). „În astfel de circumstanțe, Biserica Ortodoxă trebuie să se grupeze și să-și pregătească o strategie pentru a face față noilor realități religioase și sociale” (nota 91, p. 27). Modificările apărute în formele care îmbracă aceste probleme, nu necesită din partea Bisericii o actualizare în sensul unui *aggiornamento* deoarece învățătura ei este trans-istorică, având, în același timp

---

³ Pr. Prof. Crisinel Ioja, *Dogmatică și dogmatişti: Prolegomena privind aprofundarea Teologiei Dogmatice Ortodoxe în România în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea*, ediția a II-a, Ed. Doxologia, 2017. Informațiile despre publicații sunt preluate de pe site-ul Mitropoliei Olteniei (http://www.mitropoliaolteniei.ro/?page_id=50, data accesării 8.6.2019).

⁴ *Sfântul Ierarh Andrei Șaguna, Mitropolitul Transilvaniei. Slujba și acatistul. Argumente pentru canonizare*, Editura Andreiana, Sibiu, 2012, p. 14, primul tropar al cântării a 6-a.

Recenzii

caracter diacronic și sincron. Prin urmare, societatea este cea care trebuie ridicată la nivelul exigențelor evanghelice, respectând pilda Înțeleptului Solomon: „nu muta hotarul străvechi pe care l-au însemnat părinții tăi” (Pilde 22, 28).

Anunțând încă din introducere că lucrarea este o „cercetare eclesiologică” (p. 34), Î.P.S. Mitropolit Irineu are meritul de a fi oferit o bine venită perspectivă „în legătură cu tot ceea ce înseamnă Biserica și cu ceea ce implică misiunea sa în și pentru lume” (p. 34), urmărind trei obiective: „1) să pună la dispoziție o sinteză a învățaturii eclesiologice ortodoxe; 2) să îndemne, pe toți părinții și frații noștri, la o trăire mai intensă a învățaturii Sfintei noastre Biserici; 3) să constituie o ocazie de reflexie asupra voii lui Dumnezeu și în privința misiunii înspre unitatea pe care Mântuitorul o dorește și Sfânta Liturghie o mărturisește: «unitatea credinței și împărășirea Sfântului Duh» (Ef 4, 12-16)” (p. 34).

Structurată pe opt capitole, lucrarea se dovedește a fi o lecție de eclesiologie actualizată. Pe lângă capitolele cu conținut dogmatic și clasice pentru discursul teologic despre Biserică (Cap. I: Preasfânta Treime – izvor al vieții și existenței Bisericii; Cap. II: Biserica, Trup tainic al Domnului; Cap. IV: Autoritatea ca jertfă și slujirea autorității; Cap. V: Slujirea episcopului în Biserică), Î.P.S. Mitropolit Irineu propune și teme în legătură cu dialogul și relațiile intercreștine (Cap. III: Slujirea femeii – o provocare modernă?; Cap. VI: Eclesiologia în actualitate. O evaluare succintă; Cap. VII: Abordări sinodale contemporane ale eclesiologiei). Atingerea unor astfel de subiecte este cerută și de statutul de păstor duhovnicesc, deci de persoană datoare să cunoască nevoile spirituale și pământești ale tuturor, de voce a Bisericii care trebuie să poată fi percepută în orice moment ca un semnal de schimbare a direcției greșite.

În abordarea subiectului propus de Î.P.S. Mitropolit Irineu este imposibil de evitat discuția pe marginea secularizării și a raporturilor Biserică-societate, Biserică-stat, credință religioasă-preferințe sociale/culturale. Secularizarea este un termen cu intensă utilizare, dar în același timp cu un insuficient nivel de înțelegere, și care, în volumul de față, găsește o remarcabilă exprimare în raport cu viața Bisericii. De aceea, afirmația că „de fapt, secularizarea a început prin depărtarea omului de Dumnezeu și scoaterea Creatorului din viața lui” (p. 31) este perfect poziționată în partea introductivă.

Introducerea analizează încă două aspecte care nu trebuie trecute cu vederea. În primul rând, se arată că „Statele laice ale Europei nu sunt obișnuite să relaționeze cu instituțiile religioase” din cauza obiectivelor opuse a căror țintire face căile lor să se îndepărteze de intersecție, iar Constituția și tratatele europene neglijează rădăcinile creștine ale popoarelor și culturii europene (p. 26). Apoi se are în vedere poziția de pe care Biserica poartă dialogul cu statele și cu societatea afirmând că, „din păcate, spre deosebire de alte momente istorice, Biserica Ortodoxă și creștinii din Europa caută alianțe cu statele de drept dintr-o poziție inferioară, de unde câștigurile morale sunt infime. În această dispută «marile perdante au fost comunitățile creștine europene, care s-au aliat statului în efortul secularizant al acestuia» (p. 26). Căutând siguranța în semnătura stiloului politic, „Bisericile Ortodoxe [...] sunt folosite de cele mai multe ori pentru a susține popularitatea politicienilor” (p. 26). Prin aceasta nu trebuie dedus că este nevoie de o ignorare a puterii politice, ci de o atitudine precum cea de care dau dovadă sfinții precum Ioan Gură de Aur.

„În astfel de circumstanțe, Biserica Ortodoxă trebuie să se grupeze și să-și pregătească o strategie pentru a face față noilor realități religioase și sociale. Ea trebuie să găsească mijloacele prin care statele să asculte vocea ei și să-și reconsidere poziția. Împotriva siguranței deciziilor politice, Biserica are menirea să cheme liderii politici la meditație asupra valorilor creștine, îndemându-i la viață cumpătată și responsabilă” (nota 91, p. 27).

Echilibrul înțelegerii Înaltpreasfințitului Părinte Irineu în ceea ce privește dinamica Bisericii în contextele social și istoric, este vădit prin identificarea sporului de valoare primit din partea culturii laice: „Factorii culturali și istorici au contribuit la bogata diversitate din interiorul Bisericii, aducând un mare folos în viața lumii. Încă de la început a fost nevoie ca Evanghelia să fie propovăduită în limbi, simboluri și imagini relevante pentru timpurile și contextele particulare, așa încât viața creștină să poată fi trăită autentic în orice loc și timp. Diversitatea nu se afirmă printr-o renunțare la unitate” (p. 9).

Lección de teologie dogmatică ce abundă în temeuri scripturistice și patristice, primul capitol („Preasfânta Treime – izvor al vieții și existenței Bisericii”) aduce clarificări în privința originii Bisericii: provenind din Sfânta Treime, trebuie înțeleasă în afara căderii în păcat deoarece Trupul tainic al Domnului este organic legat de izvorul său, adică de Sfânta Treime. Aici vorbim despre relația dintre Treimea teologică (taina lui Dumnezeu așa cum este El în Sine: ființa divină, viața și relația celor trei Ipostasuri) și Treimea iconomică (taina hotărârii mântuitoare, manifestarea și lucrarea lui Dumnezeu în lume, Biserica). „Cum constatăm, există o legătură strânsă între teologie și iconomie, deoarece Dumnezeu a întocmit planul de mântuire a oamenilor potrivit sfatului Său veșnic” (p. 35). Pornind de la adevărul evanghelic prin care se afirmă despre Logos că „toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut” (In. 1, 3), este evident „că structura întregii Biserici este legată de Logosul Tatălui, a doua Persoană a Preasfintei Treimi” (p.39). Se arată prin toate acestea că Biserica este o „realitate divină creată” (p. 509) existentă în gândul creator a lui Dumnezeu din rai (p. 39) sau chiar „înainte de a fi lumea, depășind marginile istoriei și rămânând deasupra naturii lumii. La începutul universului, Biserica preexistă nu numai ca idee sau paradigmă divină, ci ca o realitate intențională a lui Dumnezeu” (p. 509).

În secțiunea a doua („Biserica, Trup tainic al Domnului”), în care Biserica este analizată din perspectiva viziunii eclesiologice pauline, Î.P.S. Mitropolit Irineu introduce și analizează noțiunile de „ipostas biologic” și „ipostas eclesial”, evidențiind rolul esențial al Bisericii în trecerea de la primul la al doilea. Scopul este împlinirea ființei biologice ca persoană prin trecerea de la statutul de personaj într-un scenariu dat, la cel de persoană capabilă de comuniune cu Dumnezeu și cu celelalte ființe umane. „Fără îndoială că în realizarea acestui ipostas eclesial lucrarea Duhului Sfânt este una esențială. Creștinii primelor veacuri își exprimau apartenența la Biserică, primită prin harul Botezului, prin depășirea relațiilor determinate de corpul biologic transpunând în Biserică numirile proprii familiei. De pildă, pentru noul ipostas eclesial, «tatăl» nu era cel natural, ci Cel «Care este în ceruri»; frații erau membrii Bisericii și nu cei de familie. Evident, deși omul este botezat și cuprins în Trupul tainic al Domnului, totuși se naște și moare după ipostasul său biologic. Dar ca ipostas eclesial, omul apare nu așa cum este, ci așa cum va fi. Apoi, ipostasul

eclesial este legat de eshatologie, deci de deznodământul final al existenței umane” (p. 141).

Capitolul al III-lea propune cititorilor o privire critică asupra unuia dintre subiectele delicate: rolul eclesial al femeii și statutul său în Biserică. Acest aspect este o particularizare a discuției despre rolul femeii în întreg ansamblul societății. „Privită dintr-un unghi social, problema femeii și a rolului său în societate s-a născut datorită diferențelor generate de inegalități, fie că este vorba de diferențe de rasă, de culoare, de cultură sau de gen” (p. 257). Pe bună dreptate, „femeia protestează contra unei societăți doritoare de plăceri care a făcut din ea un obiect erotic și din goliciunea ei un mijloc de publicitate. Ea dorește o reciprocitate reală cu bărbatul, o participare activă la viața cetății”, spune Elizabeth Behr-Sigel⁵ (pp. 256-257), dar atunci când lupta pentru emanciparea femeii atinge subiectul „drepturilor reproductive ale femeilor” (care include dreptul de a avorta), mișcarea devine incalificabilă prin însăși ținta pe care și-o propune, neagând, în favoarea satisfacerii unei dorințe superficiale, vocația ei firească și miracolul deosebit și complex al oferirii vieții. Vocația femeii – pe care Î.P.S. Mitropolit Irineu o cataloghează ca „vocație esențială” – este maternitatea, însă prin ideologiile care confundă egalitatea și identitatea dintre genuri se produce „o nouă alienare, pierzând bogăția pe care o conferă firea” (p. 258). Problema statutului eclesial al femeii și al hironirii ei nu poate primi un răspuns simplu, ci „în contextul Sfintei Scripturi, în consens cu Tradiția eclezială, în legătură cu necesitățile vieții contemporane și în duhul dragostei frățești” (p. 259). Dacă „hironia femeii întru diacon rămâne totuși o chestiune de discutat” (p. 259), preoția este exclusă categoric. Preotul este un jertfitor, iar această vocație o are în mod natural bărbatul. Iar cum „orice sacerdoțiu în Biserică derivă din Arhieria Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, fiind o participare la sacerdoțiul Său unic” (p. 259 și cf. p. 293), preoția este potrivită doar bărbaților. Dar această realitate nu poate duce la desconsiderarea femeii. Faptul că nu se acordă femeii Taina Hironioniei, nu reprezintă o chestiune de vrednicie, ci de vocație obiectivă: așa cum femeia are vocația maternității, bărbatul o are pe aceea a jertfitorului.

Cel de-al patrulea capitol, prezintă „Autoritatea ca jertfă și slujirea autorității”. Fiind „întemeiată în mod obiectiv de către Cuvântul Tatălui înomenit prin iconomia venirii Sale în Trup, iar în chip concret, ca o comunitate văzută, aflată în comuniune cu Dumnezeu [...] la Cincizecime” (p. 299), sursa autorității ei este, în mod evident, Dumnezeu. Prin participarea la atotputernicia Lui, primesc și făpturile create diferite puteri⁶, dar cea a Bisericii ca Trup al Domnului este diferită. Autoritatea Bisericii este organic legată de Persoana lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu care, ca Dumnezeu are atotputernicia pe care

⁵ Elizabeth Behr-Sigel, *Le ministere de la femme dans l'Eglise*, Paris, Cerf, 1987, p. 117, apud. Dr. Irineu Popa, *Biserica în actualitate...*, pp. 256-257.

⁶ Pr. Dumitru Stăniloae acordă discursului despre atributul atotputerniciei lui Dumnezeu titlul „Atotputernicia lui Dumnezeu și diferitele puteri ale făpturilor, datorită participării la ea”, vezi pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 220.

o manifestă și prin firea Sa umană în timpul slujirii istorice pe pământ, iar după înălțarea Sa întru slavă la cer și după trimiterea Duhului Sfânt prin Biserică. „Spunând după înviere că I s-a dat toată puterea în cer și pe pământ, Domnul Iisus Hristos a arătat că acum are puterea și ca om, putere pe care o lasă Trupului Său tainic, Biserica” (p. 303). Discursul continuă analizând printr-o binevenită incursiune biblică și lingvistică, cele două repere care construiesc autoritatea Mântuitorului: *exousia* și *diakonia*. *Exousia* (autoritatea) trebuie înțeleasă ca *diakonie* (slujire). Important de precizat este faptul că în Biserica Ortodoxă autoritatea se manifestă sub formă sinodală, formă care face „evidentă natura interioară a Bisericii, adică unitatea de viață și de comuniune a oamenilor cu Preasfânta Treime” (p. 330). Sinodalitatea, prin participarea episcopilor Bisericilor locale la un sinod ecumenic și efortul lor de a păzi credința și a formula dogme, este caracteristica prin care se manifestă infailibilitatea doar dacă ea cuprinde și lucrarea de receptare din partea poporului și a monahilor (cf. p. 341 și p. 345).

În mod firesc, după partea care s-a aplecat asupra puterii și slujirii în Biserică, urmează un capitol dedicat celor care le exercită în gradul cel mai înalt: episcopii. Intitulat „Slujirea episcopului în Biserică”, el tratează întâi „arhieria Mântuitorului Iisus Hristos și implicațiile ei eclesiologice”, arătând că „slujirea arhierescă [...] reprezintă partea centrală a activității Sale mântuitoare, subliniată atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament” (p. 354). În virtutea Arhieriei Mântuitorului Hristos, și episcopul are deplinătatea autorității și slujirii în Trupul tainic al Domnului” (p. 370).

Penultima parte a cărții se construiește sub forma unei prezentări a viziunii teologilor contemporani asupra eclesiologiei: eclesiologia euharistică a preotului Nicolae Afanasiev, eclesiologia comuniunii în gândirea mitropolitului Ioannis Zizioulas și gândirea părintelui Dumitru Stăniloae despre conceptul de „sobornicitatea deschisă” pentru ca în final să fie analizat raportul dintre etnicitate și universalitate. Biserica și manifestarea ei ca un întreg, ca Trup al lui Hristos în Euharistia din timpul celebrării liturgice „depășește identitatea etnică, fără să neglijeze națiunea” (p. 459), însă istoria demonstrează că de prea multe ori acest adevăr nu devine o realitate concretă. Autocefalia nu ar trebui să însemne altceva decât o deplină aplicare a principiului de „unitate în diversitate”. „Apariția ei nu este datorată unei crize ecleziale, ci unei nevoi pozitive. Biserica a avut nevoie de o organizare potrivit concepției de viață a credincioșilor ei, dar și ca afirmare frățască în cadrul marii familii ortodoxe” (p. 459).

În finalul volumului, Î.P.S. Mitropolit Irineu propune o analiză a abordărilor sinodale contemporane ale eclesiologiei, identificând modul în care ideile mitropolitului Zizioulas și ale părintelui Afanasiev, cunoscând un larg ecou în dialogul contemporan, „au intrat și în preocupările Conciliului II Vatican și în alte documente papale ulterioare și mai recente” (p. 461). Menținerea contactului dintre ortodocși și creștinii de alte confesiuni este „prima temă a Bisericii noastre” arătându-se „că eterodocșii au pierdut legătura cu harul Duhului Sfânt” (p. 485). Ceea ce exercită asupra lor influență în acest sens este, „nostalgia unității” și „căutarea Bisericii celei adevărate de care s-au rupt” (p. 484). Pentru ca revenirea lor la credința deplină să aibă cu adevărat loc, este nevoie ca ei să depășească o serie de piedici: legalismul („tendința unor confesiuni creștine de a suprima sinergismul prin diminuarea

sau chiar negarea întrepătrunderii divinului cu umanul în sensul că divinul este desfăcut de uman și este suprapus peste uman”, p. 484), monismul eclezial (ideea conform căreia „Mântuitorul Iisus Hristos, prin înălțarea Sa la cer, a lăsat Biserica lipsită de prezența Sa nemijlocită, încredințând-o înțelepciunii și autorității omenești, concentrate bunăoară într-un magisteriu pontifical”, p. 485) și monismul scripturistic (principiul „sola Scriptura”; înlăturarea Sfintei Tradiții și asumarea principiului liberei interpretări a textului scripturistic este o sursă inepuizabilă de interpretări subiective).

Sinodul din Creta (2016), a dezbătut o serie de provocări pe care Biserica le întâmpină în prezent. Specifice globalizării și post-modernității sunt relațiile inter-umane cu o dinamică sporită și, prin urmare, și intersecțiile frecvente cu credințe și culturi diferite. Răspunzând acestei realități, actele Sinodului din Creta⁷ privesc aspecte dogmatice (definirea Bisericii și a Tainei Cununiei), canonice (în legătură cu diaspora Ortodoxă și acordarea autonomiei unei Biserici locale; impedimente la Taina Cununiei și aplicarea iconomiei), pastoral-misionare (misiunea Bisericii în lume), sociale (educația în societatea contemporană; problema migrației și a fenomenelor extreme de violență), morale (importanța postului; recunoașterea în căsătoria dintre un bărbat și o femeie a singurei forme de coabitare). Înaltpreasfințitul Irnieu consideră că documentul „*Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine*” „este neclar și n-are perspective, fiind marcat de o ambiguitate ce nu mulțumește nici pe ortodocși și nici pe eterodocși” (p. 503). Afirmând că „nu există compromis și iconomie în chestiunile de credință de care depinde mântuirea noastră” (nota 2218, p. 505), el critică modul în care a fost utilizat termenul de „biserică”. „De vreme ce Sfânta Liturghie este Biserica, [...] fiindcă ortodocșii nu se pot împărtăși cu catolicii, cu protestanții și cu ceilalți creștini, aceștia nu pot fi cuprinși în trupul tainic al Domnului și nu pot fi numiți cu termenul de «Biserică»” (p. 503). Această afirmație necesită însă o nuanțarea faptului că termenul de „Biserică” atribuit celorlalți creștini nu este unul dogmatic, ci trimite la o „comunitate religioasă” (p. 503).

Echilibrul, discernământul și curajul de a exprima ceea ce nu consideră a fi potrivit nu împiedică în niciun caz evaluarea justă a ceea „este o etapă importantă în procesul sinodal în care Biserica Ortodoxă este angajată de mai bine de șaizeci de ani” (p. 507) și nu împiedică nici combaterea acuzației proclamării ecumenismului ca dogmă la Sinodul din Creta. „Ecumenismul nu este o nouă dogmă, ci o atitudine de dialog și cooperare între creștini, în locul polemicii pline de ură confesională și al confruntării violente” (pp. 506-507). Grupările nepomenitorilor se află în schismă față de Biserică, influențate de „factori străini duhului Ortodoxiei” (p. 506). În categoria acestor factori se pot identifica două categorii. Pe de o parte se are în vedere acțiunea necanonică desfășurată pe teritoriul

---

⁷ „*Misiunea Bisericii Ortodoxe în lumea contemporană*”, „*Diaspora Ortodoxă*”, „*Autonomia și modul ei de proclamare*”, „*Sfânta Taină a Cununiei și impedimentele la aceasta*”, „*Importanța postului și respectarea lui astăzi*”, „*Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine*” la care se adaugă *Enciclica și Mesajul Sfântului și Marelui Sinod*. A se vedea <https://basilica.ro/documentele-oficiale-ale-sfantului-si-marelui-sinod-in-limba-romana/>

Patriarhiei Române de clerici, mireni și monahi străini (p. 507). Pe de altă parte, este vorba despre decăderea credinței ortodoxe în religiozitate în conștiința celor care manifestă tendințe de radicalizare religioasă neînțelegând diferența dintre urmare a duhului Tradiției (a experienței de viață evanghelică a Bisericii) și idolatrizarea Tradiției (împotmolirea în forma cu care experiența Bisericii este formulată de-a lungul istoriei conform contextului fiecărei epoci).

Î.P.S. Mitropolit Irineu dovedește prin volumul „*Biserica în actualitate sau actualitatea Bisericii*” o deosebită competență și curajul de a aduce în discuție subiecte sensibile pe care societatea contemporană le folosește pentru a ataca Trupul tainic al Domnului (statutul femeii în Biserică, puterea și slujirea episcopilor, secularizarea), subiecte care pot produce dezbinare în sânul Bisericii (ecumenismul, Sinodul din Creta, raportul dintre etnicitate și universalitate). Înaintea acestora, este așezată o explicare exactă a eclesiologiei ortodoxe. Conținutul bogat vascularizat scripturistic și patristic dovedește înțelegerea credinței în conformitate cu experiența evanghelică a Bisericii și situează această operă în continuitatea paracticii patristice de a aborda zonele insuficient clarificate sau problematice.

Masterand Andrei Fișcă

Moshe Idel, *Experiența mistică la Abraham Abulafia, Cuvânt-înainte de Shlomo Pines, traducere Maria-Magdalena Anghelescu, Editura Polirom, Iași, 2019, 246 p., ISBN: 978-973-46-7809-9*

Se poate spune că pentru Moshel Idel (n. 1947, Piatra Neamț) figura lui Abraham Abulafia, cabalistul și misticul evreu din secolul al XIII-lea, reprezintă un subiect de cercetare de o viață. Această cercetare a debutat cu peste patruzeci de ani în urmă, cu o teză de doctorat susținută la Universitatea Ebraică din Ierusalim (în 1976, sub îndrumarea prof. Pines, care semnează prefața cărții de față), și continuă până astăzi⁸.

Continuând cercetările în studiul Cabalei deschise de ilustrul său predecesor, prof. Gershom Scholem (1897-1982)⁹, Idel se distanțează în același timp de acestea¹⁰. Astfel, el nu ezită să denunțe o linie de interpretare pe care o numește „de teologizare” – în care accentul cade pe latura abstractă a Cabalei – în favoarea unei interpretări în care accentul se pune pe aspectele mai concrete ale Cabalei, cum ar fi tehnicile și ritualurile sale specifice. După cum vom vedea, această deplasare a centrului de greutate îl face pe

---

⁸ Ultima contribuție: Moshe Idel, *Secrets and Doubts: Abraham Abulafia's Esotericism*, Walter de Gruyter, Berlin, 2019.

⁹ A se vedea în acest sens Gerschom Scholem, *Cabala și simbolistica ei*, traducere Nora Iuga, Editura Humanitas, București, 1996.

¹⁰ Trebuie amintite aici, în acest sens, și alte lucrări ale lui M. Idel: *Cabala. Noi perspective* (Nemira, București, 2000), *Perfecțiuni care absorb. Cabala și interpretare* (Polirom, Iași, 2004) sau *Răul primordial în Cabala. Totalitate, perfecțiune, perfectibilitate* (Polirom, Iași, 2015).